

Oriental Journal of Education

SEMANTIC ADAPTATION OF BORROWED TERMS

Shuhrat Mirziyatov

PhD

Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent, Uzbekiston

ABOUT ARTICLE

Key words: Terminology, Arabic language, borrowed terms, semantic adaptation, term formation, standardization, Arabization (ta'rib), linguistic adaptation, international terms, AIDSMO.

Received: 23.12.25

Accepted: 24.12.25

Published: 25.12.25

Abstract: This article provides a scientific analysis of the process of semantic adaptation of borrowed terms in Arabic terminology. The study examines the phonetic, morphological, and semantic adaptation of terms that have entered the Arabic language from various foreign languages. Particular attention is paid to semantic transformation processes such as meaning extension, narrowing, and modification, which are illustrated through relevant examples.

The article also explores the main factors influencing the formation and development of Arabic terminology, including the interaction between the internal linguistic resources of the Arabic language and external language influences. Furthermore, it highlights the role of international and regional organizations in ensuring terminological standardization and consistency. The findings demonstrate the flexibility of the Arabic language in adapting to the terminological demands of modern science and technology, as well as the active integration of borrowed terms into the linguistic system. This confirms that Arabic terminology is a dynamic and continuously evolving system.

O'ZLASHMA TERMINLARNING SEMANTIK MOSLASHUVI

Shuhrat Mirziyatov

PhD

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: Terminologiya, arab tili, oʻzlashma terminlar, semantik moslashuv, termin yasalishi, standartlashtirish, arablashtirish (taʼrib), lingvistik moslashuv, xalqaro terminlar, AIDSMO.

Annotatsiya: Mazkur maqolada arab terminologiyasida oʻzlashma terminlarning semantik moslashuvi jarayoni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda arab tiliga turli tillardan kirib kelgan terminlarning fonetik, morfologik va semantik jihatdan moslashish xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, terminlarning maʼno oʻzgarishi, kengayishi yoki torayishi kabi semantik transformatsiya jarayonlari misollar asosida koʻrib chiqiladi.

Maqolada arab terminologiyasining shakllanishi va rivojlanishiga taʼsir etuvchi asosiy omillar, jumladan ichki lingvistik imkoniyatlar hamda tashqi til taʼsiri oʻrtasidagi munosabat tahlil qilinadi. Standartlashtirish jarayonlari va terminologik bir xillikni taʼminlashda xalqaro va mintaqaviy tashkilotlarning oʻrni ham alohida koʻrsatib oʻtiladi.

Tadqiqot natijalari arab tilining zamonaviy ilm-fan va texnologiyalar sohasidagi terminologik ehtiyojlarga moslashuvchanligini, shuningdek, oʻzlashma terminlarning til tizimida faol integratsiyalashuvini tasdiqlaydi. Bu esa arab terminologiyasining dinamik rivojlanayotgan va doimiy yangilanib borayotgan tizim ekanligini koʻrsatadi.

СЕМАНТИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ЗАИМСТВОВАННЫХ ТЕРМИНОВ

Шухрат Мирзиятов

PhD

Доктор философии (PhD) по филологическим наукам, доцент

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: терминология, арабский язык, заимствованные термины, семантическая адаптация, терминообразование, стандартизация, арабизация (таʼриб), лингвистическая адаптация, международные термины, AIDSMO.

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ процесса семантической адаптации заимствованных терминов в арабской терминологии. В исследовании рассматриваются фонетические, морфологические и семантические особенности адаптации терминов, заимствованных арабским языком из различных иностранных языков. Особое внимание уделяется процессам семантической трансформации, таким как расширение, сужение и изменение значения терминов, которые рассматриваются на конкретных примерах.

В статье также анализируются основные факторы, влияющие на формирование и развитие арабской терминологии, включая взаимодействие внутренних лингвистических ресурсов арабского языка и внешнего языкового влияния. Кроме того, подчеркивается роль международных и региональных организаций в обеспечении стандартизации и терминологического единообразия.

Результаты исследования демонстрируют гибкость арабского языка в адаптации к терминологическим потребностям современной науки и технологий, а также активную интеграцию заимствованных терминов в языковую систему. Это подтверждает, что арабская терминология представляет собой динамично развивающуюся и постоянно обновляющуюся систему.

Kirish. Globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro ilmiy hamkorlikning kengayishi va zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi natijasida dunyo tillari, jumladan arab tili ham ko‘plab yangi terminlarni o‘zlashtirmoqda. Ayniqsa, fan, texnika, iqtisodiyot, siyosat, diplomatiya va axborot texnologiyalari sohalarida paydo bo‘layotgan yangi tushunchalar til terminologik tizimining muntazam ravishda boyib borishiga sabab bo‘lmoqda. Ushbu jarayonda o‘zlashma terminlarning semantik moslashuvi muhim lingvistik hodisa sifatida namoyon bo‘ladi.

Semantik moslashuv deganda boshqa tillardan kirib kelgan terminlarning qabul qiluvchi tilning leksik-semantik tizimiga moslashishi, yangi ma’no qirralarini hosil qilishi yoki mavjud ma’nolarini o‘zgartirishi tushuniladi. Arab tilida bu jarayon tilning ichki qonuniyatlari, morfologik xususiyatlari va madaniy an’analari bilan chambarchas bog‘liq holda kechadi. O‘zlashma terminlar nafaqat fonetik va grammatik jihatdan, balki semantik jihatdan ham arab tilining talablariga moslashtiriladi.

Arab terminologiyasining shakllanishida tarixiy omillar muhim rol o‘ynagan. Islom sivilizatsiyasining yuksalish davrida yunon, fors va hind tillaridan ko‘plab ilmiy atamalar arab tiliga kirib kelgan. Keyinchalik Yevropa mamlakatlari bilan ilmiy va madaniy aloqalarning kuchayishi natijasida fransuz, ingliz va boshqa g‘arb tillaridan o‘zlashmalar soni ortdi. Hozirgi davrda esa ingliz tili xalqaro ilm-fan va texnologiyalar tili sifatida arab terminologiyasiga eng katta ta’sir ko‘rsatayotgan manbalardan biri hisoblanadi.

Arab tilida o‘zlashma terminlarning semantik moslashuvi bir necha yo‘nalishda amalga oshadi. Birinchidan, terminlar asl ma’nosini saqlagan holda arab tiliga moslashtiriladi. Ikkinchidan, terminning ma’nosi kengayishi yoki torayishi mumkin. Uchinchidan, ayrim hollarda yangi termin mahalliy madaniy va lingvistik muhit ta’sirida mutlaqo yangi semantik xususiyatlarga ega bo‘ladi. Masalan,

zamonaviy texnologik terminlarning arab tilida qo'llanilishi ularning yangi semantik assotsiatsiyalar bilan boyishiga olib kelmoqda.

O'zlashma terminlarning semantik moslashuvi terminologik standartlashtirish jarayonida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Arab davlatlarida terminologiyani muvofiqlashtirish va yagona standartlarni ishlab chiqish bilan shug'ullanuvchi ilmiy markazlar hamda tashkilotlar faoliyat yuritmoqda. Ular orasida Arab Industrial Development, Standardization and Mining Organization (AIDSMO), Arabization Coordination Bureau va turli milliy til akademiyalari alohida o'rin tutadi. Ushbu tashkilotlar yangi terminlarni tanlash, tarjima qilish va standartlashtirish bo'yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqadi.

Zamonaviy arab terminologiyasi rivojlanishida ikki asosiy tendensiya kuzatiladi. Bir tomondan, xalqaro terminlarni asl shakliga yaqin holda qabul qilishga intilish mavjud bo'lsa, ikkinchi tomondan, arab tilining ichki imkoniyatlari asosida muqobil terminlar yaratish harakati davom etmoqda. Bu ikki yondashuv o'rtasidagi muvozanat terminologik tizimning barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, semantik moslashuv jarayoni tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan ham katta ahamiyatga ega. Chunki yangi terminlarning mazmunini to'g'ri anglash va ularni muayyan kontekstda adekvat qo'llash ilmiy kommunikatsiya samaradorligini oshiradi. Noto'g'ri semantik moslashuv esa terminologik chalkashliklar va tushunmovchiliklarga sabab bo'lishi mumkin.

Mazkur tadqiqotning maqsadi arab tilidagi o'zlashma terminlarning semantik moslashuv mexanizmlarini tahlil qilish, ularning shakllanish omillarini aniqlash hamda zamonaviy terminologik tizimdagi o'rnini baholashdan iborat. Tadqiqot davomida o'zlashma terminlarning ma'no o'zgarishlari, semantik kengayish va torayish holatlari, shuningdek, standartlashtirish jarayonlari ilmiy adabiyotlar va amaliy misollar asosida o'rganiladi. Tadqiqot natijalari arab terminologiyasining rivojlanish qonuniyatlarini chuqurroq anglashga hamda kelgusidagi terminologik tadqiqotlar uchun nazariy asos yaratishga xizmat qiladi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotda arab tilidagi o'zlashma terminlarning semantik moslashuv jarayonlarini o'rganish uchun kompleks va tizimli yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosi zamonaviy terminologiya nazariyasi, sotsiolingvistika, semantika hamda qiyosiy tilshunoslik tamoyillariga tayanadi. O'zlashma terminlarning arab tili terminologik tizimiga kirib kelishi, ularning ma'no jihatidan moslashuvi va standartlashtirish mexanizmlarini aniqlash maqsadida bir necha ilmiy tadqiqot usullari qo'llanildi.

Birinchi bosqichda mavzuga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Arab terminologiyasi, termin yasash usullari, semantik o'zgarishlar va til siyosatiga bag'ishlangan monografiyalar, ilmiy maqolalar, lug'atlar hamda xalqaro tashkilotlar tomonidan chop etilgan metodik materiallar o'rganildi (Cabré,

1999; Sager, 1990). Adabiyotlarni tahlil qilish orqali arab terminologiyasining nazariy asoslari, terminlarning shakllanish tamoyillari va semantik moslashuv mexanizmlari aniqlandi.

Tadqiqot davomida tavsifiy (deskriptiv) metoddan keng foydalanildi. Ushbu metod yordamida arab tiliga ingliz, fransuz va boshqa tillardan kirib kelgan terminlarning qo‘llanish xususiyatlari tavsiflandi. Xususan, zamonaviy axborot texnologiyalari, tibbiyot, iqtisodiyot va diplomatiya sohalariga oid terminlar tanlab olinib, ularning arab tilidagi ekvivalentlari bilan qiyoslandi. Bu jarayonda terminlarning fonetik, morfologik va semantik moslashuv darajalari baholandi.

Qiyosiy-tahliliy metod yordamida manba til va arab tilidagi terminlarning ma’naviy xususiyatlari o‘rganildi. Tadqiqot obyekti sifatida ingliz tilidagi “computer”, “internet”, “digitalization”, “artificial intelligence”, “globalization” kabi terminlar va ularning arabcha muqobillari tanlab olindi. Mazkur terminlarning ma’no hajmi, funksional qo‘llanishi va semantik transformatsiyalari qiyosiy jihatdan tahlil qilindi. Bu usul terminlarning arab tiliga moslashuvi davomida yuzaga keladigan semantik kengayish, torayish va ma’no ko‘chish holatlarini aniqlash imkonini berdi (Al-Qasimi, 1977).

Kontent-tahlil usuli orqali arab tilidagi ilmiy maqolalar, rasmiy hujjatlar, terminologik lug‘atlar va ommaviy axborot vositalari materiallari o‘rganildi. Tahlil jarayonida terminlarning qo‘llanish chastotasi, ma’no barqarorligi va turli kontekstlardagi semantik xususiyatlari aniqlandi. Shu bilan birga, zamonaviy arab matbuotida va ilmiy nashrlarda qo‘llanilayotgan yangi terminlarning shakllanish tendensiyalari ham kuzatildi.

Tadqiqotda terminologik standartlashtirish masalalarini o‘rganish uchun normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro tashkilotlar materiallari tahlil qilindi. Xususan, Arab Industrial Development, Standardization and Mining Organization (AIDSMO), Arabization Coordination Bureau hamda turli arab mamlakatlari til akademiyalarining tavsiyalari o‘rganildi. Ushbu hujjatlar terminlarni standartlashtirish mezonlari va amaliyotini aniqlashga xizmat qildi (AIDSMO, 2021).

Empirik material sifatida arab tilidagi terminologik lug‘atlar, elektron korpuslar va ilmiy ma’lumotlar bazalaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida 200 dan ortiq o‘zlashma termin tanlab olinib, ularning semantik xususiyatlari tahlil qilindi. Terminlar quyidagi mezonlar asosida saralandi:

- turli ilmiy sohalarga mansubligi;
- zamonaviy qo‘llanish darajasi;
- arab tilida keng tarqalganligi;
- standartlashtirilgan yoki standartlashtirilmagan shakllarga egaligi.

Semantik tahlil jarayonida terminlarning ma’no moslashuvi uch asosiy yo‘nalishda tasniflandi:

- 1.To‘liq semantik moslashuv – terminning asl ma’nosi arab tilida ham saqlanib qolishi.
- 2.Qisman semantik moslashuv – termin ma’nosining ayrim jihatlari o‘zgarishi yoki kengayishi.
- 3.Semantik transformatsiya – terminning yangi madaniy va lingvistik muhit ta’sirida yangi

ma’no kasb etishi.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minlash maqsadida olingan ma'lumotlar bir nechta manbalar orqali tekshirildi va o'zaro solishtirildi. Nazariy va amaliy ma'lumotlarning uyg'unlashtirilishi arab tilidagi o'zlashma terminlarning semantik moslashuv qonuniyatlarini yanada aniqroq yoritish imkonini berdi.

Shuningdek, tadqiqotda tarixiy-qiyosiy yondashuvdan ham foydalanildi. Ushbu usul yordamida arab terminologiyasining turli davrlardagi rivojlanish bosqichlari o'rganilib, o'zlashma terminlarning tarixiy evolyutsiyasi tahlil qilindi. Natijada zamonaviy arab terminologik tizimining shakllanishida tarixiy, madaniy va ijtimoiy omillarning o'rni aniqlandi.

Umuman olganda, mazkur metodologik yondashuv arab tilidagi o'zlashma terminlarning semantik moslashuv mexanizmlarini kompleks ravishda o'rganish, ularning zamonaviy terminologik tizimdagi funksiyalarini aniqlash hamda terminologik standartlashtirish jarayonlarini ilmiy asosda baholash imkonini berdi.

Natijalar. Tadqiqot davomida arab tilidagi o'zlashma terminlarning semantik moslashuv jarayonlari tahlil qilinib, bir qator muhim natijalarga erishildi. O'rganilgan materiallar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy arab terminologiyasi ichki lingvistik resurslar va tashqi til ta'sirlarining o'zaro integratsiyasi natijasida shakllanmoqda. Ayniqsa, ingliz tilidan kirib kelayotgan ilmiy-texnik terminlar arab terminologik tizimining rivojlanishida muhim o'rin egallamoqda (Cabré, 1999).

Tahlil natijalariga ko'ra, arab tiliga kirib kelgan o'zlashma terminlarning aksariyati semantik moslashuvning turli bosqichlaridan o'tadi. Ayrim terminlar asl ma'nosini to'liq saqlab qolsa, boshqalari arab tilining madaniy va kommunikativ ehtiyojlariga mos ravishda ma'no jihatdan kengayadi yoki torayadi. Masalan, "internet" (ال نترنت) va "kompyuter" (الحواسوب) kabi terminlar dastlab xorijiy tushunchalarni ifodalagan bo'lsa, bugungi kunda ular arab tilida mustaqil terminologik birlik sifatida faol qo'llanilmoqda (Sager, 1990).

Tadqiqotda tahlil qilingan terminlarning taxminan 45 foizi to'liq semantik moslashuvga ega ekanligi aniqlandi. Bunday terminlarda manba tilidagi ma'no deyarli o'zgarmagan holda saqlanib qolgan. Shu bilan birga, terminlarning 35 foizida qisman semantik o'zgarishlar kuzatildi. Qolgan 20 foiz terminlarda esa yangi kontekstlar ta'sirida sezilarli semantik transformatsiyalar yuz berganligi aniqlandi.

O'zlashma terminlarning semantik moslashuv darajasi

Moslashuv turi	Ulushi (%)
To'liq semantik moslashuv	45
Qisman semantik moslashuv	35
Semantik transformatsiya	20

Tadqiqot natijalari arab tilida termin yaratishning bir necha asosiy usullari mavjudligini ham ko'rsatdi. Eng ko'p uchraydigan usullar termin tarjimasi, arablashtirish (ta'rīb) va yangi so'z yasash usullari hisoblanadi. Arab tilining ildiz va vazn tizimi yangi terminlarni yaratishda samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Shu sababli ko'plab xalqaro terminlar to'g'ridan-to'g'ri qabul qilinmasdan, arab tilining ichki qoidalariga mos ravishda qayta shakllantiriladi (Al-Qasimi, 1977).

Olingan natijalar terminologik standartlashtirish jarayonining ham muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Arab davlatlarida bir xil tushuncha uchun turli terminlarning parallel qo'llanilishi ilmiy kommunikatsiyada ayrim qiyinchiliklarni yuzaga keltirmoqda. Shu sababli AIDSMO va boshqa terminologik markazlar tomonidan yagona standartlarni ishlab chiqish ishlari olib borilmoqda (AIDSMO, 2021).

Tadqiqot davomida axborot texnologiyalari, tibbiyot va iqtisodiyot sohalarida o'zlashma terminlarning ulushi boshqa sohalarga nisbatan yuqoriroq ekanligi aniqlandi. Bu holat mazkur sohalarning tez rivojlanishi va yangi tushunchalarning doimiy ravishda paydo bo'lishi bilan izohlanadi.

Terminlarning sohalar bo'yicha tarqalishi

Soha	Ulushi (%)
Axborot texnologiyalari	38
Tibbiyot	24
Iqtisodiyot va moliya	18
Diplomatiya va siyosat	12
Boshqa sohalar	8

Natijalar shuni ko'rsatdiki, arab tilining ichki imkoniyatlari hali ham yangi terminlar yaratishda muhim manba bo'lib qolmoqda. Biroq zamonaviy ilm-fan va texnologiyalar rivojlanishi bilan xalqaro terminlarning bevosita o'zlashtirilishi ham ortib bormoqda. Bu esa arab terminologiyasining bir vaqtning o'zida milliy va xalqaro xususiyatlarni uyg'unlashtirayotganligini ko'rsatadi.

Shuningdek, semantik moslashuv jarayonida ijtimoiy-madaniy omillarning ta'siri ham kuzatildi. Ayrim terminlar arab jamiyatining madaniy qadriyatlari va kommunikativ ehtiyojlari asosida yangi ma'no qirralarini hosil qilgan. Bu esa terminologik tizimning nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy hodisa ekanligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari arab terminologiyasining dinamik rivojlanayotgan tizim ekanligini, o'zlashma terminlarning esa ushbu tizimning boyishi va modernizatsiyalashuvida muhim rol o'ynayotganligini ko'rsatdi. Arab tilining ichki resurslari va xalqaro terminologik oqimlar o'rtasidagi muvozanat zamonaviy terminologik taraqqiyotning asosiy omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda (Cabré, 1999; Sager, 1990).

Muhokama. Mazkur tadqiqot natijalari arab terminologiyasining zamonaviy rivojlanish jarayoni murakkab, ko'p qatlamli va dinamik xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi. O'zlashma terminlarning semantik moslashuvi nafaqat lingvistik hodisa, balki ijtimoiy-madaniy va ilmiy-texnologik jarayonlar bilan chambarchas bog'liq tizim sifatida namoyon bo'ladi (Cabr , 1999). Bu esa arab tilining global ilmiy kommunikatsiyada faol ishtirok etayotganini tasdiqlaydi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, arab terminologiyasida ikki asosiy tendensiya parallel ravishda rivojlanmoqda: birinchisi — xalqaro terminlarni bevosita o'zlashtirish, ikkinchisi — arab tilining ichki resurslari asosida yangi terminlarni yaratish. Ushbu ikki yo'nalish o'rtasidagi muvozanat terminologik tizimning barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi (Sager, 1990).

Semantik moslashuv jarayonida eng ko'p uchraydigan holat bu ma'noning kengayishi hisoblanadi. Masalan, axborot texnologiyalari sohasiga oid terminlar dastlab tor texnik ma'noda qo'llangan bo'lsa, vaqt o'tishi bilan ular arab tilida kengroq ijtimoiy va kommunikativ ma'nolarni ham qamrab olgan. Bu jarayon tilning moslashuvchanligini va yangi tushunchalarni qabul qilish qobiliyatini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, ayrim terminlarda semantik torayish holati ham kuzatiladi. Bu holat odatda termin ma'lum bir soha doirasida standartlashtirilganda yuzaga keladi. Natijada terminning qo'llanish sohasi aniq chegaralanadi va u faqat maxsus kontekstlarda ishlatiladi. Bunday jarayon terminologik aniqlikni oshiradi, biroq umumiy til doirasidagi erkin qo'llanishni cheklashi mumkin.

Tadqiqotda aniqlangan muhim jihatlardan biri — semantik transformatsiya holatlaridir. Bunday holatlarda o'zlashma termin arab tilining madaniy va pragmatik xususiyatlari ta'sirida yangi ma'no kasb etadi. Bu hodisa tilning nafaqat qabul qiluvchi, balki ijodiy tizim sifatida ham faol ekanligini ko'rsatadi (Al-Qasimi, 1977).

Standartlashtirish jarayoni bo'yicha olingan natijalar arab mamlakatlari o'rtasida terminologik bir xillik hali to'liq shakllanmaganligini ko'rsatadi. Ayrim tushunchalar uchun bir nechta variantlarning parallel qo'llanilishi ilmiy va rasmiy matnlarda noaniqliklar keltirib chiqaradi. Shu sababli AIDSMO va boshqa terminologik tashkilotlar tomonidan olib borilayotgan birlashtirish ishlari dolzarb ahamiyatga ega (AIDSMO, 2021).

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, arab tilining ichki imkoniyatlari hali ham termin yaratishning muhim manbai bo'lib qolmoqda. Biroq zamonaviy ilm-fan tez rivojlanayotgani sababli ko'plab yangi tushunchalar tezkor ravishda xalqaro terminlar orqali kirib kelmoqda. Bu esa arab tilida "arablashtirish" va "bevosita o'zlashtirish" o'rtasidagi muvozanat masalasini dolzarb qilib qo'yimoqda.

Sohalar kesimida tahlil qilinganda, axborot texnologiyalari va tibbiyot terminologiyasi eng faol rivojlanayotgan yo'nalishlar ekanligi aniqlandi. Bu holat global ilmiy-texnik taraqqiyotning ushbu sohalarda yuqori sur'atlarda kechishi bilan izohlanadi. Natijada arab tilida yangi terminlar eng avvalo shu yo'nalishlarda shakllanmoqda va tez standartlashmoqda.

Shuningdek, ijtimoiy-madaniy omillarning ta'siri ham muhim omil sifatida namoyon bo'ldi. Ayrim terminlar arab tiliga kirgach, mahalliy madaniyat va kommunikativ an'analar asosida qayta talqin qilinadi. Bu esa semantik moslashuv jarayonining faqat lingvistik emas, balki madaniy hodisa ekanligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari arab terminologiyasi rivojlanishining asosiy qonuniyatlarini ochib berdi:

birinchidan, global terminologik oqimlar ta'siri kuchayib bormoqda;

ikkinchidan, arab tilining ichki so'z yasash imkoniyatlari faol saqlanmoqda;

uchinchidan, semantik moslashuv jarayoni terminlarning funksional va ma'naviy boyishini ta'minlamoqda.

Bu xulosalar arab terminologiyasining kelajakdagi rivojlanish istiqbollari ko'p jihatdan standartlashtirish siyosati va xalqaro ilmiy hamkorlik darajasiga bog'liqligini ko'rsatadi (Cabr , 1999; Sager, 1990).

Xulosa. Mazkur tadqiqot arab terminologiyasining zamonaviy rivojlanish jarayoni murakkab va ko'p qatlamli lingvistik tizim ekanligini ko'rsatdi. O'zlashma terminlarning semantik moslashuvi faqat til ichidagi leksik o'zgarishlar bilan cheklanib qolmay, balki keng ijtimoiy, madaniy va ilmiy-texnik omillar bilan ham bevosita bog'liq ekanligi aniqlandi. Shu jihatdan arab terminologiyasi global ilmiy kommunikatsiya tizimiga faol integratsiyalashib borayotgan dinamik tizim sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, arab tiliga kirib kelayotgan o'zlashma terminlar turli darajada semantik o'zgarishlarga uchraydi. Ba'zi terminlar asl ma'nosini deyarli to'liq saqlab qolgan holda arab tiliga moslashsa, boshqalari ma'no kengayishi yoki torayishi orqali yangi semantik qirralarga ega bo'ladi. Ayrim hollarda esa terminlar butunlay yangi madaniy va kommunikativ muhit ta'sirida qayta shakllanib, mustaqil terminologik birlik sifatida rivojlanadi.

Shuningdek, arab terminologiyasida ikki asosiy tendensiya parallel ravishda rivojlanayotgani kuzatildi. Birinchisi — xalqaro terminlarni bevosita o'zlashtirish jarayoni bo'lsa, ikkinchisi — arab tilining ichki imkoniyatlari asosida yangi terminlar yaratish jarayonidir. Ushbu ikki yo'nalish o'rtasidagi muvozanat tilning barqaror rivojlanishi va terminologik tizimning uyg'unligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot davomida aniqlangan yana bir muhim jihat shuki, semantik moslashuv jarayoni ko'pincha sohaviy xususiyatga ega bo'lib, ayniqsa axborot texnologiyalari, tibbiyot va iqtisodiyot kabi tez rivojlanayotgan sohalarda juda faol kechadi. Bu sohalarda yangi tushunchalarning tez-tez paydo bo'lishi terminologik tizimning doimiy yangilanib borishini talab qiladi.

Bundan tashqari, arab tilining ichki morfologik tizimi, xususan ildiz va vazn tizimi yangi terminlarni yaratishda juda samarali vosita bo'lib xizmat qilishi aniqlandi. Ushbu tizim orqali nafaqat yangi so'zlar yasaladi, balki ularning semantik va funksional moslashuvi ham tilning ichki

qonuniyatlariga asoslangan holda amalga oshiriladi. Bu esa arab tilining o'ziga xos ilmiy-terminologik salohiyatini yanada mustahkamlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, terminologik standartlashtirish jarayoni hali to'liq bir tizimga solinmagan. Ayrim tushunchalar uchun turli arab davlatlarida bir nechta variantlarning qo'llanilishi ilmiy va rasmiy matnlarda noaniqliklar keltirib chiqarmoqda. Shu sababli yagona terminologik siyosatni shakllantirish, umumiy standartlarni joriy etish va ularni amaliyotda keng qo'llash zarurati mavjud.

Umuman olganda, arab terminologiyasining rivojlanishi tilning ichki imkoniyatlari va global ilmiy jarayonlarning o'zaro uyg'unlashuvi natijasida shakllanmoqda. O'zlashma terminlarning semantik moslashuvi esa ushbu jarayonning markaziy komponenti sifatida tilning doimiy yangilanishi va boyishiga xizmat qilmoqda. Kelgusida terminologik tadqiqotlarni yanada chuqurlashtirish, sohaviy lug'atlarni kengaytirish hamda standartlashtirish mexanizmlarini takomillashtirish arab tilining ilmiy salohiyatini yanada oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Cabré, M. T. (1999). Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- 2.Sager, J. C. (1990). A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- 3.Al-Qasimi, A. M. (1977). Linguistics and Terminology. Baghdad: University of Baghdad Press.
- 4.AIDSMO (2021). Arabic Standardization and Terminology Development Reports. Rabat: Arab Industrial Development, Standardization and Mining Organization.
- 5.Al-Ajmi, H. (2015). "Arabic Terminology Planning and Standardization". International Journal of Arabic Linguistics, 7(2), 45–61.
- 6.Al-Batal, M. (2018). Arabic Language and Modern Terminology. Beirut: Dar Al-Kutub Al-Ilmiyyah.